

Kazimierz Rulka

Warsztat naukowy ks. Franciszka Józwiaka

Studia Włocławskie 1, 276-286

1998

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. KAZIMIERZ RULKA

WARSZTAT NAUKOWY KS. FRANCISZKA JÓZWIAKA

Ks. Franciszek Józwiak (1931-1988) – wieloletni profesor biblistyki w Wyższym Seminarium Duchownym we Włocławku (1959-1988), redaktor „Ate-neum Kapłańskiego” (1960-1988), autor artykułów i przekładów – jako pomoc do tego rodzaju działalności posiadał gromadzony od czasów studenckich warsztat naukowy. Składał się on z dwóch części: z dość bogatego księgozbioru osobistego oraz z notatek wykorzystywanych do wykładów, artykułów i konferencji.¹ Obecnie znajduje się on w bibliotece seminaryjnej we Włocławku.

1. Księgozbiór

Franciszek Józwiak odznaczał się zainteresowaniem do książek już w latach szkolnych. Ks. Jan Oświeciński, inspektor Niższego Seminarium Duchownego we Włocławku, gdzie Franciszek uczył się w latach 1946-1950, w opinii o nim napisał m.in., że „lubi i szanuje książki”.² Przełożeni w Wyższym Seminarium Duchownym (studiował tu w l. 1950-1955) podkreślali jego humanistyczne zdolności, zamiłowanie do nauki oraz czytanie.³ O zamiłowaniach humanistycznych świadczy też temat jego pracy dyplomowej napisanej w seminarium – *Powieściopisarz katolicki* (1955). O szczególnym zamiłowaniu do studiowania zdaje się też świadczyć wystaranie się w pierwszym roku kapłaństwa o pozwolenie na czytanie książek i czasopism zakazanych.⁴

a) tworzenie księgozbioru

Do systematycznego gromadzenia biblioteczki osobistej ks. Józwiak przystąpił zasadniczo w 1957 r. (z tego roku pochodzą pierwsze zapiski provenien-cyjne na jego książkach), w czasie studiów na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Nieliczne dzieła wydane przed 1957 r., które ksiądz Józwiak posiadał w swoim księgozborze, pochodziły przeważnie z późniejszych darów. W sumie ks. Józwiak gromadził swoją bibliotekę podręczną przeszło 30 lat (ostatnie książki w jego księgozborze pochodzą z 1987 r.) i zebrał ok. 1600 woluminów, a więc do jego księgozbioru przybywało przynajmniej 50 wol. rocznie.

Znaczna część książek ks. Józwiaka pochodziła z zakupów (gromadził on tylko książki, które ukazywały się w jego czasach, nie interesował się natomiast książkami dostępnymi w obrocie antykwarycznym). W seminarium było to uła-

twione, ponieważ książki wydawnictw kościelnych rozprowadzał tutaj kolporter seminaryjny. Ksiądz Józwiak skwapliwie korzystał z jego ofert i na książki pieniędzy nie żałował. Koledzy ze studiów, wtedy już profesorowie KUL-u, też nie zapominali o swoim socjuszu i przy różnych okazjach informowali go o nowych wartościowych pozycjach. Tak więc ks. Józwiak bez większego trudu nabywał do swego księgozbioru wszystko, co z ukazujących się w Polsce publikacji było mu potrzebne.

Trudniej było ze zdobywaniem książek obcych. Za granicą ks. Józwiak nie bywał często, zresztą w czasach PRL-u nie było łatwo otrzymać pozwolenie na wyjazd. Nasz biblista był we Francji w 1957 i 1971 r. Już z pierwszej podróży przywiózł ze sobą trochę książek z dziedziny biblistyki opublikowanych przez tamtejsze wydawnictwa (świadczą o tym zapiski proveniencyjne na książkach). Z pewnością przywiózł także książki z drugiej podróży, bo przecież właśnie w celu zapoznania się z najnowszą literaturą biblijną planował wyjazd do Francji w 1968 r.,⁵ zrealizowany dopiero w 1971 r. Od 1976 r. ks. Józwiak często uczestniczył w corocznych dniach pastoralnych w Wiedniu (był tam pięć razy), co dawało mu sposobność nawiązania nowych znajomości, wykorzystywanych także do gromadzenia książek z krajów języka niemieckiego. Inne jego podróże zagraniczne (Belgia, Holandia, Luksemburg, Rumunia, Syria, Liban, Izrael, Czechosłowacja, Włochy)⁶ mogły się przyczynić do zwiększenia jego księgozbioru w niewielkim tylko stopniu. Poza tymi okazjami korzystał z pośrednictwa księży diecezji wrocławskiej przebywających za granicą, którzy załatwiali mu książki „za intencje mszalne” i różnymi drogami przesyłali do Polski. Korespondencja ks. Józwiaka sugeruje, że korzystał on z pomocy księży: Mariana Majdy (zm. 1980) i Teofila Morawskiego (zm. 1979) we Francji, Stanisława Bartczaka (zm. 1994) i Leona Wasilewskiego w Niemczech, Leszka Lewandowskiego w Belgii, Franciszka Mączyńskiego we Włoszech i innych. Czasem korzystał z pośrednictwa księży studiujących za granicą, np. abonament „Evangile et vie” w 1987 r. załatwiał mu w Paryżu ks. Andrzej Dobrowolski.⁷

Są też w księgozborze ks. Józwiaka pozycje, które otrzymał od innych zbieraczy. Najwięcej takich książek (17) pochodzi od ks. Jana Adameckiego, znanego bibliofila i bibliotekarza wrocławskiego. Trochę pozycji pochodzi od ks. Kazimierza Majdańskiego (niektóre nawet z dedykacjami różnych autorów), z którym ks. Józwiak współpracował w redakcji „Ateneum Kapłańskiego”. Są też książki ofiarowane ks. Józwiakowi przez przyjaciół i znajomych z Francji i z Niemiec. Spośród nich należy wymienić ks. Antoniego Bornefelda (Niemcy),⁸ Norberta Höslingera.⁹

Ks. Józwiak szanował swoje książki; zawsze były one na pierwszym miejscu w jego mieszkaniu, na specjalnie skonstruowanych do tego regałach (to było rzucające się w oczy umeblowanie jego mieszkań). Wszystkie jednak książki

pozostawały w oprawie wydawniczej; żadna nie otrzymała oprawy introligatorskiej. Książki nie miały też zazwyczaj znaków własnościowych. Tylko niewiele z nich posiada własnoręczny podpis właściciela. Dopiero w bibliotece seminaryjnej książki ks. Józwiaka zostały oznaczone pieczętą z jego nazwiskiem.

Włocławski bibliista bardzo rzadko zostawiał ślady lektury na swoich książkach. Są nimi nieliczne podkreślenia lub zaznaczenia fragmentów ołówkiem. Jedyny ślad lektury na niektórych pozostałych książkach to pewne zużycie kartonowej zazwyczaj okładki. O korzystaniu z niektórych książek mogą także świadczyć nieliczne wypisy z nich (są to tłumaczenia na język polski).

b) zasób księgozbioru

Biblioteka prywatna ks. Józwiaka, licząca ponad 1600 woluminów, była znaczącym księgozbiorem.¹⁰ Tym bardziej, jeśli się weźmie pod uwagę to, co zauważył już Ignacy Krasicki (1735-1801), że o wartości biblioteki nie decyduje ksiąg „zbyt wielka mnogość, ale dobroć sownie niepotrzebną obfitość nadgradzi, zwłaszcza gdy się biblioteka dla własnego użycia zakłada”.¹¹

Pod względem treściowym biblioteka podręczna ks. Józwiaka odzwierciedla jego zainteresowania i jest zasadniczo księgozbiorem bibliisty.

Inne działy teologii są w nim reprezentowane jedynie popularnymi opracowaniami w języku polskim lub słownikami, np. *Encyklopedia katolicka* KUL (t. 1-4, Lublin 1973-1983), a także obcojęzycznymi, np. *Catholicisme – hier, aujourd'hui, demain* (t. 1-6, Paris 1948), *Dictionnaire de la vie spirituelle* (Paris 1983), z których nieraz korzystał, bo świadczą o tym wypisy (w tłumaczeniu polskim) z tych dzieł. Poza teologią znajdują się w księgozbiorniku ks. Józwiaka jedynie te pozycje, które są potrzebne do użytku każdemu człowiekowi z wyższym wykształceniem, pracującemu jako wykładowca i redaktor.

Z ogólnych opracowań z bibliistyki ks. Józwiak gromadził zasadniczo tylko te najpotrzebniejsze. Z serii wydawniczych dotyczących bibliistyki lub m.in. bibliistyki ks. Józwiak gromadził *Foi Vivante, Lire la Bible* (najbardziej przez niego wykorzystywana), *Parole et Prière, Das Neue Testament, Herders Theologischer Kommentar zum Neuen Testament, Regensburger Neues Testament, Studien zum Neuen Testament und Seiner Umwelt, Erfurter Theologische Studien, Sources Bibliques, Lectio Divina, Unam Sanctam*.

Znalazły się w jego księgozbiorniku przede wszystkim różne wydania Pisma Świętego w językach oryginalnych, po łacinie, a także w językach nowożytnych: polskim, francuskim i niemieckich. Miał oczywiście KUL-owskie wydanie Pisma Świętego z komentarzami. Nie brakuje także wielotomowych (ukazujących się stopniowo zeszytami) bogato ilustrowanych (kolorowych) popularnych wydań Biblii.

Były w nim także ogólne słowniki biblijne, np. *Praktisches Bibelhandbuch. Wortkonkordanz* (10 Aufl., Stuttgart 1968), O. Odelain,

R. Séguineau *Dictionnaire des noms propres de la Bible...* (Paris 1978), *Vocabulaire de théologie biblique*, sous dir. du Xavier Léon-Dufour (2 éd., Paris 1970), *Praktisches Bibellexikon* (Freiburg 1969), *Lexikon zur Bibel*, hrsg. von Fritz Rienecker (7 Aufl., Wuppertal 1980), *Podręczna encyklopedia biblijna* (t. 1-2, Poznań 1960).

Miał też ks. Józwiak wstępy ogólne do Pisma Świętego, np. *La Bible déchiffrée. Une introduction à la lecture de la Bible* (Paris 1977) – przewodnik po Biblii tłumaczony z języka angielskiego (w 1996 r. wydany także w języku polskim), pięknie ilustrowany; Pierre Grelota *Einführung in das Verständnis der Heiligen Schrift* (Wien 1966). Z innych opracowań dotyczących całego Pisma Świętego posiadał niewiele.

Z bibliistyki starotestamentowej ks. Józwiak posiadał pozycje, które w jakiś sposób wiązały się z księgami Nowego Testamentu, a także nieco pozycji z tej dziedziny, które pewnie znalazły się w jego księgozbiornie raczej przypadkowo; świadczy o tym choćby fakt, że w niektórych z nich nie zostały nawet przecięte karty – znak ewidentny, że właściciel w ogóle z nich nie korzystał.

Jako specjalizujący się w Nowym Testamencie ks. Józwiak gromadził książki przede wszystkim z tej dziedziny. Posiadał najpotrzebniejszą słownikową z tej dziedziny: niekompletny *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament* (Bd. 1-9, Stuttgart 1957-1973), *Theologisches Begriffslexikon zum Neuen Testament* (Bd. 1-2, Wuppertal 1970-1971), *Exegetisches Wörterbuch zum Neuen Testament* (Bd 1-3, Stuttgart 1980-1983), Xaviera Léon-Dufour *Dictionnaire du Nouveau Testament* (Paris 1975) oraz toż dzieło w tłumaczeniu polskim *Słownik Nowego Testamentu* (Poznań 1981). Posiadał sporo wstępów ogólnych i szczegółowych do Nowego Testamentu, głównie w językach francuskim i niemieckim, a także komentarze, nie wyłączając protestanckich, do poszczególnych ksiąg Nowego Testamentu, a przede wszystkim do Dziejów Apostolskich, które były księgą szczególnie przez niego umiłowaną. Spotyka się także synopsy, np. P. Benoit, M.E. Boismard *Synopse des quatre évangiles en français avec parallèles des apocryphes et des pères* (t. 1-2, Paris 1965-1972). Spotyka się też sporo książek z teologii biblijnej, np. Louisa Bouyera *La spiritualité du Nouveau Testament et de pères* (Paris 1960), J. Jeremiasa *Théologie du Nouveau Testament* (p. 1, Paris 1973), Hanza Conzelmana *Grundriss der Theologie des Neuen Testaments* (München 1976).

Interesował się szczególnie tematyką biblijną w aspekcie ekumenicznym. Cieszył się, kiedy po raz pierwszy wydano za granicą ekumeniczne tłumaczenie Biblii¹² i nie omieszkał jej nabyć (*Nouveau Testament. Traduction oecuménique de la Bible*, éd. 1, Paris 1972 – BSW I 25897). Posiadał także inne

publikacje z biblistyki w aspekcie ekumenicznym, np. Petera Lengsfelda *Tradition Écriture et Église dans dialogue oecuménique* (Paris 1964) oraz *Introduction à la Bible. Catholiques, juifs, orthodoxes, protestants lisent la Bible* (t. 1-3, Paris 1970), które – jak wskazuje stan ich zachowania – były często używane. Znajdują się w nim też niektóre tomiki z serii *Ökumenischer Taschenbuchkommentar zum Neuen Testament*.

Ks. Józwiak, który zwykł nieraz głosić r o z w a ż a n i a na tematy b i b l i j n e, miał też w swoim zbiorze jako pomoce tego rodzaju opracowania, np. pogadanki radiowe jezuitę Jerzego Mirewicza (*Słowo, które nie przemija*, Londyn 1963; *Słowa o Bogu i człowieku*, Londyn 1963), które jak wskazuje na to ich zużycie, były często przez niego wykorzystywane. Nie pomijał także l i t e r a c k i c h o p r a c o w a ń t e m a t ó w b i b l i j n y c h (np. dzieła Romana Brandstaettera, Krawczuka *Herod król Judei*).

W czasie studiów na KUL-u (1956-1959) ks. Józwiak gromadził także książki z b e l e t r y s t y k i, przede wszystkim o tematyce religijnej. Nie gardził zbiorami poezji religijnej i świeckiej. Między innymi posiadał tomiki wierszy Teofila Lenartowicza, Wisławy Szymborskiej i ks. Jana Twardowskiego, którego szczególnie cenił. Jego literackie fascynacje znajdują pewne odzwierciedlenie w głoszonych przez niego konferencjach, homiliach i rozważaniach.

Jako redaktor gromadził książki pomocne w tej pracy. Posiadał więc słowniki języka ojczystego na czele ze *Słownikiem języka polskiego*, pod red. Witolda Doroszewskiego (t. 1-11, Warszawa 1957-1969).

Zastanawia mała ilość pozycji z szeroko rozumianej p e d a g o g i k i w księgozbiórze ks. Józwiaka, a należałoby się takich w nim spodziewać, skoro przez dziewięć lat był on rektorem seminarium wrocławskiego. W okresie przed rektorstwem zgromadził on kilka pozycji z tej dziedziny, ale dotyczyły one zasadniczo wychowania dzieci. Z okresu rektorstwa napotkałem w księgozbiórze ks. Józwiaka jedynie książkę Antoniny Guryckiej *Struktura i dynamika procesu wychowawczego* (Warszawa 1979). Nie powinno to jednak tak bardzo dziwić, skoro dotychczasowi rektorzy seminarium wrocławskiego, poza ks. Idzikiem Radziszewskim (1908-1914) i ks. Henrykiem Kaczorowskim (1928-1939), nie przywiązywali – zdaje się – większej wagi do potrzeby „książkowego” pogłębiania swych wiadomości i umiejętności pedagogicznych. Nie znaczy to jednak, że byli złymi wychowawcami.

Pod względem j ę z y k o w y m w biblioteczce ks. Józwiaka przeważały książki w języku polskim, ale nie była to najwartościowsza pod względem przydatności w nauczaniu i pisarstwie jej część. Ta najwartościowsza to dzieła w językach francuskim i niemieckim, którymi ks. Józwiak posługiwał się w dostatecznym stopniu.¹³ Pozycje w języku włoskim zdarzają się sporadycznie. Nie spotkałem natomiast książek w języku angielskim.

c) losy księgozbioru

Z około 1600 woluminów, które włocławski bibliista posiadał w swoim księgozbiorniku, część (niewielką) zgodnie z wolą wyrażoną ustnie przejął jego bratanek, Maciej Józwiak, wówczas alumn seminarium włocławskiego, obecnie kapłan diecezji kaliskiej. Wszystkie pozostałe zostały przekazane, zgodnie z zapisem testamentowym,¹⁴ do biblioteki seminaryjnej. Otrzymały one numer akcesji D 36/88, ale nie zostały spisane.¹⁵ Z tego do księgozbioru seminaryjnego zostało włączonych 437 pozycji w 524 tomach,¹⁶ czyli ok. 33% całości zbioru ks. Józwiaka (kilka książek dostało się tu za jego życia).

2. Zbiór wypisów oraz innych materiałów naukowych i formacyjnych

Po ks. Józwiaku zostało ok. 50 teczek zebranych przez niego materiałów i notatek. Można je podzielić na trzy grupy: 1) opracowania wykładów, 2) notatki do artykułów, 3) konferencje, homilie, rozważania.

a) notatki do wykładów

Pierwszy szkic całości wykładów opracował ks. Józwiak prawdopodobnie w pierwszym roku wykładów w seminarium włocławskim w latach 1959-1960. Szkic ten liczył ok. 1000 kartek formatu A-5, zapisanych jednostronnie odręcznie przez autora (zielonym atramentem), z tego materiału wstępu ogólnego do Pisma Świętego ok. 400 kartek i wstępu szczegółowego do Nowego Testamentu ponad 520 kartek. Trudno ustalić, na podstawie jakiej pozycji wykłady te zostały sporządzone. Były one używane przez ks. Józwiaka przynajmniej do 1967 r., ale są wskazówki, że z niektórych opracowanych wtedy tematów korzystał jeszcze na początku lat 80-tych (daty zapisane na marginesach).

W następnych latach wykłady były uzupełniane – oprócz treści zaczerpniętych z publikacji w języku polskim – na podstawie opracowań obcojęzycznych, które ks. Józwiak tłumaczył osobiście (musiał on dawać sobie radę tylko z językiem francuskim, bowiem opracowania w języku angielskim lub niemieckim były przez niego wykorzystywane dopiero wtedy, gdy ukazywały się w języku francuskim) lub dawał do przetłumaczenia komuś (wiele tłumaczeń pisanych jest obcą ręką). Najczęściej uzupełniające wypisy (w tłumaczeniu na język polski) pochodzą z pozycji: Ch.H. Schelklego *Introduction au Nouveau Testament* (Paris 1965); Wilfrida Harringtona *Nouvelle introduction à la Bible* (Paris 1971); *Introduction à la Bible*, t. 3: *Nouveau Testament* (Paris 1976-1977). Ale wydaje się, że po ukazaniu się *Wstępu do Nowego Testamentu* – pod redakcją ks. Feliksa Gryglewicza (Poznań 1969) – ks. Józwiak używał już zasadniczo tylko tego podręcznika swego mistrza.

Do wykładów o św. Pawle, komentarzy jego listów i teologii paulińskiej ks. Józwiak korzystał z gromadzonych wypisów ze wspomnianych co dopiero

dzieł, a także z obszernego hasła poświęconego św. Pawłowi w *Dictionnaire de la Bible. Supplément* (t. 7, Paris 1966, kol. 156-387), z opracowań znanego specjalisty od działalności i pisarstwa św. Pawła, Lucien Cerfaux (m.in. *L'itinéraire spirituel de saint Paul*, Paris 1968), Amédée Brunot *Saint Paul et son message* (Paris 1963), S. Lyonnet *Les Épîtres de saint Paul au Galates, aux Romains* (Paris 1954), M. Zerwick *La lettre aux Éphésiens* (Paris 1967), P. Benoit *Les Épîtres de saint Paul aux Philippiens, à Filémon, aux Colossiens, aux Éphésiens* (éd. 2, Paris 1953), J. Rademarkers, J.-P. Sonnet *Israël et l'Eglise* („Nouvelle revue théologique” 107(1985) s. 675-697) – do komentarza do Listu do Rzymian. Pozostały też ślady korzystania (kserokopie) z opracowania *Listy więzienne świętego Pawła*, oprac. Augustyn Jankowski OSB (Poznań 1962) oraz Guy Wagnera *Zrozumieć Pawła Apostoła* („W drodze” 1984, nr 6, s. 3-13).

Oprócz tych wykładów kursorycznych ks. Józwiak prowadził wykłady, które można uważać za wykłady monograficzne. Było to opracowanie pewnych tematów w całym Piśmie Świętym, najczęściej w Nowym Testamencie lub w poszczególnych księgach. Pozostały po tych wykładach dość liczne materiały do nich (nie wiadomo, czy zachowały się wszystkie). Są to najczęściej tłumaczenia fragmentów lub całych opracowań obcojęzycznych na język polski, które ksiądz profesor następnie poprawiał i wygłaszał na wykładach. Sam mawiał, że co roku opracowuje nowy temat, ale pozostawione materiały wskazują, że niektóre tematy głosił kilkakrotnie.

W roku 1960/61 na kursie IV i V ks. Józwiak prowadził wykład *Życie Jezusa*. Pozostało po nim 300 kart formatu A-5, pisanych (jednostronnie) ręcznie przez autora. W roku 1962/63 także na kursach IV i V przedstawił wykład *Królestwo Boże i osoba Jezusa Chrystusa według ewangelii synoptycznych*. Pozostałością po tych wykładach jest prawdopodobnie fragment materiałów pt. *Charakterystyka Królestwa Bożego* (131 k. jednostronnego rękopisu A-5).

Materiały z lat siedemdziesiątych wskazują na szczególne zainteresowanie ks. Józwiaka teologią Nowego Testamentu i duchowością św. Pawła. W roku 1972/73 na kursach V i VI prowadził wykład *Wstęp do teologii Nowego Testamentu*. Zachowane materiały do tego wykładu (117 stron maszynopisu formatu A-4) to dosłowne tłumaczenie książki A.M. Huntera *Introduction a la théologie du Nouveau Testament* (Paris 1968). Wykład pt. *Droga duchowa św. Pawła* (16 stron mszpsu), oparty prawdopodobnie na dziele L. Cerfaux *L'itinéraire spirituel de saint Paul*, głosił ks. Józwiak w latach 1973/74, 1976/77, 1979/80, zapewne obok innych tematów poruszanych w tamtym czasie.

W latach 1978/79 i 1981/82 wykłady poświęcone były nauczaniu Jezusa w ewangeliach: Marka, Mateusza, Łukasza i prawdopodobnie Jana. Zachowane materiały dotyczą ewangelii Marka (36 stron mszpsu), Mateusza (25 stron) i Łukasza (22 strony). Wykłady opierały się zasadniczo na tłumaczeniu opraco-

wania *Jésus dans les évangiles* (Paris 1971), w którym nauczanie Jezusa w ewangelii Marka opracował Josef Blinzler (s. 49-89), w ewangelii Mateusza – Heinz Geist (s. 91-116), w ewangelii Łukasza – Gerhard Voss (s. 117-140), a u Jana – Herbert Leroy (s. 141-166). Wykłady na temat nauczania Jezusa w ewangelii Mateusza ubogacone zostały przez odwołanie się do opracowania W. Harringtona *Nouvelle introduction à la Bible* (tłum. z ang., Paris 1971, s. 725-733),¹⁷ a w ewangelii Łukasza – przez odwołanie się do ks. Józefa Kudasiewicza *Święty Łukasz Ewangelista jako pisarz i teolog* (w: *Materiały pomocnicze do wykładów z biblistyki*, t. 2, Lublin 1977, s. 197-218), zachowane w teczce w kserokopii. Nie zachowane materiały do wykładu nauczania Jezusa w ewangelii Jana były prawdopodobnie ubogacone przez odwołanie się do: Henri van den Busche *Jean. Commentaire de l'évangile spirituel* (Paris 1967), na co zdają się wskazywać zachowane notatki z tego dzieła w tłumaczeniu polskim.

W roku 1984/85 ks. Józwiak prowadził monograficzny wykład na temat *Tajemnica Chrystusa w Piśmie Świętym*, zachowany w materiałach (150 stron maszynopisu), ale nie potrafiłem ustalić na podstawie jakiego opracowania. W następnym roku seminaryjnym (1985/86) tematem wykładu specjalnego na kursie VI, przygotowanego całkowicie w oparciu o *Dizionario del Concilio Ecumenico Vaticano Secundo* (red. S. Garofalo i T. Federici, Roma 1969) było *Doświadczenie duchowe w Biblii* (pozostało z niego 109 stron formatu A-5 pisanych ręcznie przez autora) wraz z dodatkiem *Struktury doświadczenia duchowego w Starym Testamencie* (43 strony), a także *Podstawowe zasady wiary i życia pierwszej gminy chrześcijańskiej w świetle Dziejów Apostolskich* (52 strony maszynopisu).

Są też materiały, o których nie wiadomo, do czego zostały wykorzystane: kserokopia i tłumaczenie na język polski fragmentu książki Luisa Alonso-Schökla *La parole inspirée. L'Écriture Sainte à la lumière du langage et de la littérature* (Paris 1971, s. 319-367; w 1983 r. ukazała się ona w języku polskim); René Latourelle *Critères d'authenticité historiques des Évangiles* („Gregorianum” 55(1974) s. 609-638). Drobne wypisy wskazują, że ks. Józwiak korzystał także w wykładach z opracowania Zygmunta Poniatowskiego *Wprowadzenie w ewangelię* (Warszawa 1971) i Jacquesa Guilleta *Jezus Chrystus w naszym świecie* (Warszawa 1980), J. Dheilly *Dictionnaire biblique* (Paris 1960, s. 850-855), *Encyclopedia universalis* (t. 8, Paris 1975, s. 441-442), *Dictionnaire de spiritualité* (t. 4, Paris 1960, s. 128-132; t. 9, Paris 1976, s. 470-509).

b) materiały do artykułów

Niewiele zachowało się materiałów zbieranych przez ks. Józwiaka do planowanych i opracowanych artykułów. Jednak te zachowane szczątki pozwala-

ją prześledzić metodę jego pracy naukowej. Najlepiej widać to na przykładzie nie drukowanego artykułu *Rola Pisma Świętego w formacji teologicznej*. Do wszystkich cytowanych w przypisach pozycji obcojęzycznych autor miał przygotowane potrzebne mu fragmenty w tłumaczeniu polskim. W tym artykule były akurat cytowane trzy takie opracowania: H. Denisa *Pour une perspective théologique* (Tournai 1967), Pierre Grelota *L'enseignement de la Sainte Écriture* („Seminarium” 6(1966) s. 853-879), L. Leloira *La Sainte Écriture, âme de toute la théologie* („Seminarium” 6(1966) s. 880-892). Na podstawie tych i polskich materiałów tekst najpierw został napisany ręcznie przez autora, następnie poprawiony, potem przepisane na maszynie, znów poprawiony i przepisany na czysto. Tak były pisane nie tylko artykuły naukowe, ale także niewielkie wspomnienia, np. o bpie Kazimierzu Majdańskim jako redaktorze „Ateneum Kapłańskiego” (drukowany w czasopiśmie „Wczoraj i dziś”, wyd. specjalne (Szczecin) 13 III 1988, s. 11).

Zachowane wypisy wskazują także na przeglądanie przez ks. Józwiaka na bieżąco niektórych teologicznych czasopism obcojęzycznych, np. „La Bible et vie chrétienne”, „Bible und Liturgie”, „La Maison Dieu”, „Nouvelle revue théologique”, „Ruch Biblijny i Liturgiczny”, „Seminarium”, „La vie spirituelle ascétique et mystique”.

c) homilie, konferencje, rozważania

W kilku skoroszytach mieszczą się rękopisy i maszynopisy homilii, konferencji i rozważań. Warto byłoby pewnie je opracować, wszak ks. Józwiak był ceniony jako kaznodzieja i konferencjonista (początkowo prowadził rocznie cztery serie rekolekcji, poza tym konferencje religijne do zakonnic, alumnów i księży).¹⁸ Powstała co prawda już praca na podstawie jego konferencji dla alumnów seminarium wrocławskiego w latach 1974-1983,¹⁹ ale wzięto pod uwagę jedynie 38 konferencji spisanych z taśmy magnetofonowej.²⁰ Zachowało się jednak więcej takich konferencji zarówno w maszynopisach, jak i w rękopisach (te ostatnie są zazwyczaj datowane).²¹

Pozostałe zapisy homilii i rozważań nie reprezentują chyba w wystarczającym zakresie tej dziedziny twórczości ks. Józwiaka, aby mogły być podstawą rzetelnego opracowania.

Nie zachowały się wypisy, które ks. Franciszek Józwiak musiał robić do pracy licencjackiej (*Autentyczność listów pasterskich*, KUL 1958), a szczególnie doktorskiej (*Św. Jan Chrzciciel a Qumran*, KUL 1965), której ks. Józwiak poświęcał wiele czasu korzystając z bibliotek Wrocławka, Lublina, Krakowa i Warszawy,²² czy planowanej rozprawie habilitacyjnej (*Chrystologia w mowach Dziejów Apostolskich*).²³ Nie można więc prześledzić metody jego pracy w tym zakresie. Natomiast bibliografia załącznikowa w pracy licencjackiej jest raczej

uboga (czternaście pozycji, ale za to niemal wszystkie w języku obcym – francuskim); dopiero praca doktorska ma bibliografię załącznikową w pełnym wymiarze.

* * *

Z powyższego omówienia wynika, że ks. Józwiak miał warsztat naukowy, przede wszystkim księgozbiór, wystarczający do dobrego opracowania wykładów w seminarium, do czego przykładał się bardzo solidnie i poświęcał temu wiele czasu, oraz do badań naukowych w swojej specjalności – Nowym Testamencie. Brakujące pozycje mógł częściowo uzupełnić tymi, które posiadała biblioteka seminaryjna, a nie wymagało to dużego wysiłku, ponieważ przez cały czas profesury mieszkał w budynku seminaryjnym. Trzeba jednak przyznać, że nie miała ona w wystarczającym zakresie najnowszej literatury biblijnej w językach obcych. Nie to jednak, jak się wydaje, zdecydowało o małej ilości pozycji drukowanych ks. Józwiaka. Najważniejszymi powodami były: zbyt duże obciążenie obowiązkami dydaktycznymi, wychowawczymi, redaktorskimi, duszpasterskimi i administracyjnymi oraz słabe wyrobienie w komponowaniu własnych tekstów (świetnie natomiast poprawiał teksty cudze). Ogólnie można jednak stwierdzić, że warsztat ten został w miarę dobrze wykorzystany, a dziś ta jego część, która weszła do biblioteki seminaryjnej, służy innym studentom i badaczom.

Ale ostatecznie księgozbiór, który powstał na potrzeby jednego człowieka, on tylko mógłby najlepiej opisać, scharakteryzować i ocenić, czy jemu osobiście w jego pracach był użyteczny i na ile.²⁴

PRZYPISY

¹ Pominięty zostanie zatem w niniejszym artykule warsztat redaktorski ks. Józwiaka i warsztat, który zapewne utworzył i wykorzystywał przy pisaniu prac na stopień (magisterskiej i doktorskiej), a także przy pisaniu innych opracowań.

² Archiwum Kurii Diec. Włocł., akta personalne ks. Józwiaka, pismo z 2 X 1950 r.

³ J. Bagrowicz, W. Hanc, *Śp. ksiądz Franciszek Józwiak – autorytet mądrej dobroci*, „Aten. Kapł.” 112(1989), s. 15.

⁴ Archiwum Kurii Diec. Włocł., akta personalne ks. Józwiaka, pismo z 5 XII oraz 7 XII 1955 r.

⁵ Zob. Archiwum Bibl. Sem. Włocł., akta personalne ks. Józwiaka; pisma z 20 II oraz 18 V 1968 r.

⁶ Por. Archiwum Kurii Diec. Włocł., akta personalne ks. Józwiaka, odpowiedź na ankietę, z dn. 10 II 1987 r., s. 1.

⁷ Archiwum Bibl. Sem. Włocł., akta personalne ks. Józwiaka; pismo ks. A. Dobrowolskiego z 9 XI 1987 r.

⁸ Zob. m.in. dedykację na książce BSW1 II 24178.

⁹ Zob. Archiwum Bibl. Sem. Włocł., akta personalne ks. Józwiaka; podziękowania datowane 31 VIII 1978 r. oraz 20 I i 21 II 1979 r.

¹⁰ Nie więcej książek posiadał w swoim zbiorze znany teolog moralista ks. Stanisław Witek (R. Wierna, *Naukowy warsztat pracy ks. prof. Stanisława Witka*, „Archiwa, Bibl. i Muzea Kośc.” 67(1997), s. 307.

¹¹ I. Krasicki, *Dzieła*, ed. F. Dmochowskiego, t. 6, Warszawa 1803, s. 226.

¹² J. Bagrowicz, W. Hanc, *Śp. ksiądz Franciszek Józwiak...*, art. cyt., s. 19.

¹³ Archiwum Kurii Diec. Włocł., akta personalne ks. Józwiaka, odpowiedź na ankietę, z dn. 10 II 1987 r., s. 1.

¹⁴ Archiwum Kurii Diec. Włocł., akta personalne ks. Józwiaka, testament z dn. 2 VII 1982 r.: „Książki natomiast [przekazują] bibliotece Seminarium Duchownego we Włocławku”.

¹⁵ Zob. K. Rulka, *Dary książkowe dla Biblioteki Seminarium Duchownego we Włocławku*, „Kronika Diecezji Włocławskiej” 76(1993), s. 275-276; tenże, *Księgozbiory profesorów włocławskiego seminarium duchownego w bibliotece seminaryjnej*, w: *W służbie Kościołowi i nauce*, Włocławek 1994, s. 194-195.

¹⁶ Są to następujące pozycje o sygnaturach: d 4.1.1, 4.5.1, 5.2.1, 5.12, 5.13; j 1.1.1; I 18535, 25283, 25285, 25286, 25292, 25297-25299, 25303, 25304, 25306, 25308, 25319, 25321, 25335, 25336, 25338-25342, 25344, 25346-25371, 25374-25431, 25520-25525, 25548, 25551-25557, 25559, 25560, 25564, 25566, 25568-25574, 25631, 25642-25652, 25654-25669, 25677, 25679, 25683-25686, 25688-25707, 25710-25721, 25729-25739, 25742-25745, 25747-25752, 25757, 25758, 25761-25765, 25767-25772, 25774, 25780, 25781, 25784-25787, 25789, 25791-25795, 25798-25814, 25832, 25847-25851, 25867, 25883, 25885, 25891-25897, 25899, 25913, 25922, 25923, 25925, 26092, 26118, 26138, 26141, 26142, 29744, 30579; II 5800, 6298, 9706, 11724, 12019, 13375, 13390, 13870, 16341, 24051-24069, 24071-24074, 24076-24104, 24106-24110, 24112-24118, 24120-24123, 24125, 24127, 24157-24164, 24169, 24170, 24172, 24174, 24175, 24177-24181, 24183, 24185, 24241, 24243-24264, 24279, 24296-24298, 24376, 24377, 24384, 24385, 24387, 24388, 24396, 24402, 24408, 24409, 24431, 24434, 24451, 27256.

¹⁷ Tłumaczenie polskie tego dzieła (według wersji angielskiej z 1974 r.) pt. *Klucz do Biblii* zostało wydane w Warszawie 1982 r.

¹⁸ Por. Archiwum Kurii Diec. Włocł., akta personalne ks. Józwiaka, odpowiedź na ankietę, z dn. 10 II 1987 r., s. 2.

¹⁹ W. Mrówczyński, *Duchowość kapłańska w świetle konferencji ks. Franciszka Józwiaka w latach 1974-1993 do alumnów*, Lublin 1994 (praca magist. – Wyd. Teologiczny KUL; mszps w BSWI sygnat.: v 9.25.3).

²⁰ *Konferencje księdza Franciszka Józwiaka w latach 1974-1983 do alumnów*, Włocławek 1993 (mszps w BSWI sygnat.: W 82a).

²¹ Rękopisy te (ok. 100), pisane zazwyczaj jednostronnie na kartkach formatu A-6, są przeważnie mniej lub bardziej rozwiniętymi szkicami konferencji. Warto zwrócić uwagę na zanotowane daty wygłoszenia konferencji; wskazują one, że niektóre konferencje ks. Józwiak głosił dwukrotnie, w odstępach kilku lat. Pewnie fakt, że ks. Józwiak wykorzystywał te szkice kilkakrotnie, spowodował, iż wiele z nich, z lat 1974-1984, uległo zagubieniu. Głoszone konferencje były nagrywane na magnetofonie. Ks. Józwiak zamierzał zrobić z nich wybór konferencji dla alumnów i opublikować go drukiem. Dlatego niektóre zostały już przepisane na maszynie (36 poz.). Po przepisaniu zapis magnetofonowy został skasowany, pozostał jedynie (ale też chyba nie w każdym wypadku) szkic rękopiśmienny.

²² Por. Archiwum Kurii Diec. Włocł., akta personalne ks. Józwiaka, pisma z dn. 5 IV 1959 r. oraz 3 V 1960 r.

²³ Archiwum Bibl. Sem. Włocł., akta personalne ks. Józwiaka; list ks. Hugolina Langkammera z 24 IX 1975 r.

²⁴ Por. P. Szczaniecki, *Warsztat pracy redaktora [ks. Alfonsa Schletza]*, „Nasza Przeszłość” 50(1978) s. 63.